

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТОКУ МОВЛЕННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ

Горобчук Наталія Семенівна

здобувачка вищої освіти факультету публічного управління,
соціальних та природничих наук, спеціальності 053 «Психологія»,
КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»

Науковий керівник: Чопик Леся Іванівна

ORCID ID: 0000-0001-8855-4734

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри психології
КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»

Україна

Актуальність теми, розробка її у науковій вітчизняній та зарубіжній літературі. Системна соціально-економічна криза, яка супроводжує трансформаційні процеси в Україні, реалії сьогодення, зумовлюють масове вимушене зниження уваги батьків до розвитку і виховання дітей. Комплексним показником проблем розвитку дошкільника є його мовлення, а корекція мовлення може забезпечити усунення низки проблем розвитку особистості. Вітчизняні та зарубіжні науковці відзначають, що мовлення є інтегральним показником загального рівня розвитку дитини, а отже, впливаючи на розвиток мовлення дошкільника, можна здійснювати системну корекцію порушень розвитку пізнавальної та соціально-психологічної складових психіки дитини. Отже, розвиток мовлення повинен перебувати під пильним контролем батьків та педагогів.

Активний науковий інтерес до мовленнєвого розвитку дошкільників почався з другої половини ХХ століття. Зокрема, проблеми розвитку мовлення у дошкільників досліджували Аркін Е.А., Богуш А.М., Давидов В.В., Дуткевич Т.В., Запорожець А.В., Козирєва Л.М., Леушина А.М., Сохин Ф.А. та інші. У західній психології проблеми розвитку дошкільника

досліджували Piaget J., Berko J., Brown R., Marcus G. R. та інші. В цілому, результати наукових досліджень докладно описують перебіг розвитку мовлення дошкільника та практичні аспекти проблеми, зокрема періодизацію та діагностику розвитку мовлення дошкільника.

Мета статті: здійснення теоретичного аналізу проблеми розвитку мовлення дошкільників у сучасній психолого-педагогічній літературі.

Виклад основного матеріалу. У процесі оволодіння мовою розвивається знакова функція мовлення. У дошкільному віці відбувається засвоєння всіх рівнів мовної системи. До 6–7 років дитина добре розрізняє фонему, її вимова стає чистою. Дитина усвідомлює звукову будову слова і словесний склад речення. Дошкільники опановують звуковий аналіз та здатні визначати послідовність усіх звуків в слові [2, с. 181].

Вітчизняними вченими здійснено структурний аналіз розвитку мовлення дошкільника. Лексика значно розширюється. Розуміння дитиною значення слів стає стабільним та позаситуативним. Дитина розширяє свій словник, у неї виникає пізнавальне ставлення до системи мови. Для розуміння значення слів дитина спирається на чуттєвий досвід. Засвоюється парадигма форм слова, зокрема, суфікси. Засвоєння морфемного складу слів виявляється та закріплюється в самостійному словотворенні та мовному експериментуванні [2, с. 182].

Регулююча функція мовлення. Інструкції дорослого набувають характеру пояснень порядку дій. Тому у дитини розвивається внутрішній план діяльності, який випереджає практичне виконання. Мовлення дозволяє зрозуміти власний план дій, розділити його на етапи, зафіксувати задум, продумати наявність умов та засобів виконання. Планування поєднує практичну та розумову діяльність, надає їм організованості та цілеспрямованості. Діти планують свої ігри, малювання, аплікацію тощо [2, с. 184].

Зв'язне мовлення дошкільника. Відбувається вдосконалення форм мовлення зі значно більшим вмістом вербальних засобів, ніж жестикулярні та ситуативні. З'являються контекстна і пояснювальна форми мовлення (А.М. Леушина) [5]. Істотна відмінність контекстного мовлення від ситуативного полягає у ступені їх зв'язку з наочною ситуацією. Ситуативне мовлення зрозуміле у зв'язку із ситуацією. Контекстне передбачає опертя кожного наступного висловлення на попереднє, його одиницею виступає не слово, а речення. Це забезпечує збагачення словника і засвоєння граматичної будови мовлення [2, с. 181-185].

У старшому дошкільному віці яскраво виявляється процес диференціації та інтеграції мовлення у системі пізнавальних функцій [2, с. 185]. Мовлення стає окремим і регульованим інтелектуальним процесом, формується самооцінка мовної діяльності, яка прямо не пов'язана з практичними діями. Дитина веде бесіди на позаситуативні теми, самостійно складає оповідання, казки, віршики. Це відбувається завдяки цілеспрямованій системній роботі дорослого з розвитку зв'язного мовлення дитини.

Окремі дослідники пропонують диференціацію мовленнєвого розвитку дошкільника на кожному році життя [3, с. 72-76, с.103-106].

У західній психологічній науці цікавою є періодизація розвитку мовлення дошкільника Роджера Брауна [7]. Він і його колеги провели спостереження за великою групою малюків, детально записавши їх мовлення, використовуючи поняття середньої довжини висловлювання як первинну одиницю виміру ступеня засвоєння мовлення. Браун виділив п'ять стадій мовленнєвого розвитку дошкільника [4, с. 346-347].

Для першої стадії характерними є двослівні речення. Вперше з'являється телеграфна мова, опорні та відкриті слова. Діти можуть намагатися передати поняття існування, зникнення і повернення, приналежності, дії та атрибуції.

Друга стадія характеризується довгими висловлюваннями. Діти починають поширювати правила словозміни (флексії) на слова, які вони знають. Вони здатні утворити форми минулого часу дієслів, множину іменника, що змінюються за правилами [6]. Явище генералізації дошкільниками складних правил словозміни одержало назву суперрегуляції [8].

На третій стадії діти навчаються видозмінювати прості речення: утворюють негативні та наказові речення, задають загальні питання, перетворюють прості фрази, якими вони розмовляли між собою в попередніх стадіях. У той же час, діти в цьому віці ще не освоїли конструкцію пасивного стану.

На четвертій і п'ятій стадіях діти навчаються оперувати додатковими реченнями, включаючи їх до складу складносурядних і складнопідрядних речень. До 4,5 років діти вже непогано опановують синтаксисом, але продовжують удосконалювати цю навичку ще протягом багатьох років.

Висновки. У дошкільному віці дитиною засвоюються всі аспекти мовлення, виникають нові форми та вдосконалюються функції мовлення; вона опановує фонемний склад мовлення; на основі чуттєвого досвіду активно розширюється лексика дитини; відбувається оволодіння парадигмою форм іменників та дієслів, виділення морфемного складу слова; формується пізнавальне ставлення до мови, словесне експериментування; формуються нові форми мовлення – контекстна та пояснювальна; розвивається регулююча і плануюча функції мовлення; мовлення інтегрується з іншими інтелектуальними процесами.

Список використаної літератури

1. Готовність дитини до навчання / упоряд.: С. Максименко, К. Максименко, О. Главник. — К.: Мікрос-СВС, 2003. — 112 с. — (Психологічний інструментарій).

2. Дуткевич Т.В. Дитяча психологія / Дуткевич Т.В. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 424 с.
3. Піроженко Т.О. Психологія мовленнєвих досягнень дитини: наук.-метод. посіб. / Т.О. Піроженко. — К.: Главник, 2005. — 112 с. — (Психологічний інструментарій).
4. Розвиток пізнавальних процесів дитини / упоряд.: С.Максименко, О.Главник. — К.: Мікрос-СВС, 2003. — 112 с. — (Психологічний інструментарій).
5. Терлецька Л.Г. Психологія дитинства: практикум: навч. посіб. / Л.Г. Терлецька. — К.: Главник, 2006. — 144 с. — (Психологічний інструментарій).
6. Berko, J. (1958). The child's learning of English morphology. *Word*, 14, 150-177.
7. Brown, R. (1973). *A first language: The early stages*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
8. Marcus, G. R., Pinker, S., Ullman, M., Hollander, M., Rosen, T. J., & Kufei, T.J. (1992). Overregularization in language acquisition. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 57.